4. พิธีกรรมเกี่ยวกับวิกฤตของชีวิต (The Life Crisis Ritual) บุคลิกพื้นฐานของพิธีกรรมประเภทนี้ คือ การเปลี่ยนจากชีวิตหนึ่งไปยังอีกช่วงชีวิตหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือชุมชน ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ความตาย การนำเข้าเป็นสมาชิกของสังคม

กิ่งแก้ว อัตถากร (2523 : 20 – 22) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทยว่าพิธีกรรมแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมตามปฏิทิน พิธีกรรมแห่งหมู่คณะ พิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อและพิธีกรรมรักษาโรค ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้มีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก และทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์พิธีกรรม ซึ่งพิจารณาจากทฤษฎีความเชื่อกับกลวิธีที่ปฏิบัติ มี 8 รายการ คือ

1. ทฤษฎีความเชื่อแบบพลวัตนัย (Dynamism)
2. ทฤษฎีความเชื่อในเรื่องวิญญาณภูตผี (Animism)
3. กลวิธีเชิงสอดคล้อง (Sympathetic Rite)
4. กลวิธีเชิงติดต่อ (Contagious Rite)
5. กลวิธีโดยตรง (Direct Rite)
6. กลวิธีโดยอ้อม (Indirect Rite)
7. กลวิธีเชิงยอมรับ (Positive Rite)
8. กลวิธีเชิงปฏิเสธ (Negative Rite)

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2532 : 1 – 3) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แต่เนื่องจากเหตุการณ์ในชีวิตของมนุษย์มีหลายรูปแบบ บางเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นตรงตามกาลเวลาที่เคยเกิดมาเป็นประจำ บางเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นโดยไม่มีความแน่นอน บางเหตุการณ์จำเป็นต้องเกิดขึ้น แต่บางเหตุการณ์ก็สุดแล้วแต่มนุษย์จะทำให้เกิด จากเหตุการณ์ในวิถีชีวิตมนุษย์เหล่านี้ทำให้ประเพณีพิธีกรรมมีมากมายหลายรูปแบบจนไม่อาจจะพรรณนาให้จบสิ้นได้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. พิธีกรรมตามปฏิทิน (Chronological Ritual) เป็นพิธีกรรมที่คนทุกกลุ่มในสังคมปฏิบัติกันเป็นประจำเมื่อถึงเวลากำหนดที่เคยทำมาในปีก่อน ๆ หมุนเวียนครบรอบใน 1 ปี แต่ละเดือนของปีหนึ่งก็จะมีพิธีกรรมที่กำหนดไว้เป็นวัน ๆ ไป และยังมีรายละเอียดลงไปอีกว่า เวลาใดในวันนั้น เช่น เช้า สาย บ่าย เย็น กลางคืน เป็นต้น บางพิธีเป็นพิธีที่ใหญ่โต ทำกันทั่วไปตลอดสังคม เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น ส่วนรายละเอียดอาจจะแตกต่างกันไปในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่หลักการใหญ่ก็คล้ายกัน พิธีกรรมนี้นิยมเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า เทศกาล (Festival) ได้แก่ สงกรานต์ แรกนาขวัญ วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา พิธีสารท ออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า ลอยกระทง มาฆบูชา เป็นต้น

2. พิธีกรรมหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งชีวิต หรือพิธีกรรมตามวงจรชีวิต (Ritual of the Life Cycle) เมื่อชีวิตของบุคคลแต่ละคนในสังคมจะเปลี่ยนช่วงของสถานภาพใหม่ เช่น เปลี่ยนวัย เปลี่ยนสถานภาพทางสังคม เปลี่ยนอาชีพ และเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ก็จะมีพิธีกรรมเกิดขึ้นตามความเชื่อถือ เช่น หนุ่มสาวโสดจะเปลี่ยนสถานภาพไปเป็นสามีภรรยา ก็มีพิธีแต่งงาน พิธีกรรมประเภทนี้เป็นตอนหัวต่อระหว่างสถานภาพหนึ่งของชีวิตกับสถานภาพถัดไป เริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นอันครบวงจรชีวิตของคน ๆ หนึ่ง จึงเรียกว่า พิธีกรรมตามวงจรชีวิต (S.C.Dube. 1965 : 116) พิธีกรรมประเภทนี้ได้แก่พิธีทำขวัญวัน ขวัญเดือน โกนผมไฟ พิธีตั้งชื่อ พิธีโกนจุก พิธีบรรพชา พิธีอุปสมบท พิธีแต่งงาน พิธีทำบุญอายุ พิธีศพ และพิธีทักษณานุปทาน เป็นต้น

3. พิธีกรรมพิเศษ เป็นพิธีกรรมที่นอกเหนือจากพิธีตามเทศกาลและพิธีกรรมตามวงจรชีวิต เหตุที่แยกออกมากล่าวอีกหมวดหนึ่งต่างหากก็เพราะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันไม่มีหมวดเวลาที่แน่นอนอย่างหนึ่ง และไม่เป็นไปตามเหตุการณ์ในวงจรชีวิตของบุคคลแต่ละคนจึงไม่มีความแน่นอนตายตัวเหมือนวิธี 2 ประเภทข้างต้น แต่เป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติเมื่อมีความจำเป็นเกิดขึ้นเมื่อมีโอกาส เมื่อมีเหตุการณ์วิกฤตเกิดขึ้นในวิถีชีวิต เป็นต้น มักเรียกกันว่า พิธีตามโอกาสบ้าง พิธีรักษาโรคบ้าง พิธีกรรมพิเศษจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ได้แก่ พิธีเลี้ยงพระในโอกาสต่าง ๆ พิธีถวายทานกุศลพิธี พิธีรักษาโรค และพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกสร้าง เป็นต้น

มาลี จันทโรธรณ์. (2534 : 112) ได้ให้แนวคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรมเป็นรูปแบบปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจและพยายามศึกษาค้นคว้าหาความหมายทางวัฒนธรรมเบื้องหลังรูปปรากฏการณ์นั้น ๆ ตลอดมา พิธีกรรมหนึ่ง ๆ อาจจะสะท้อนภาพความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป พิธีกรรมเปรียบเสมือนบทละครที่แสดง โดยมีวัตถุประสงค์ในทางสังคมเป็นสำคัญ พิธีกรรมแบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ประกอบพิธีกรรมได้ 3 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมที่จัดขึ้นตามวงจรแห่งวัน เวลา ซึ่งสัมพันธ์กับวงจรแห่งธรรมชาติและวงจรแห่งชีวิต

2. พิธีกรรมที่จัดขึ้นขึ้นในภาวะที่สังคมวิกฤติ เช่น แห่นางแมว เกิดขึ้นเมื่อฝนแล้ง

3. พิธีกรรมที่สร้างโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการยอมรับ

ปราณี วงศ์เทศ. (2530 : 225 – 324) ได้กล่าวถึง พิธีกรรมในสังคมไทยว่า พิธีกรรมที่ปฏิบัติกันโดยทั่ว ๆ ไป ในสังคมไทยภายในรอบปีหนึ่ง ๆ อาจจำแนกไว้ 3 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสังคม พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการละเล่นชนิดต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับพิธีกรรม ทั้งนี้เพราะส่วนประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

จะมีการเซ่นสรวงบูชา ทำบุญ ทำทาน การกินเลี้ยง การสนุกสนานรื่นเริง เพื่อเป็นพิธีกรรม หรือที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530 : 190 – 192) กล่าวถึงพิธีกรรมว่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด พิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั้งประเทศกับพิธีกรรมจำเพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมทั้งสองประเภทจะเหมือนกันคือ มีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ในพิธี วิธีดำเนินการ และผู้ร่วมพิธี

องค์ประกอบของพิธีกรรม

วิรัตน์ สมใจ (2540 : 93 – 104) กล่าวว่า องค์ประกอบของพิธีกรรม ถือว่ามีส่วนสำคัญในพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปี ผีบรรพบุรุษ หรือผีเจ้านาย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบเบื้องต้นที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างถูกต้อง และครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่กำหนดไว้ องค์ประกอบของพิธีกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านบุคคล หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

1.2 ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

2. องค์ประกอบด้านอุปกรณ์และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง วัตถุและสิ่งของที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ แบ่งออกได้ดังนี้

2.1 เครื่องบูชา หมายถึง วัตถุสิ่งของที่จัดไว้เป็นของสูง ใช้สำหรับเครื่องกราบไหว้บูชา เช่น ธูปเทียน ดอกไม้ เป็นต้น

2.2 เครื่องสังเวย เป็นของที่จัดถวายเพื่อให้ความสุข ความสำราญแก่ผีบรรพบุรุษหรือผีเจ้านายประกอบไปด้วยเครื่องดื่ม น้ำหอม เหล้า หมากพลู บุหรี่ อาหารคาวหวานและอื่น ๆ เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านสถานที่ หมายถึง สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

4. องค์ประกอบด้านระยะเวลา หมายถึง วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

เค็บเฟอร์เรอร์ (Kapferer. 1984 : 8 – 9) ศึกษาและให้ความสำคัญกับพิธีกรรม 2 แง่มุมคือ

1. การเตรียมสถานที่และการจัดตำแหน่งแหล่งที่ของผู้มีส่วนร่วมและผู้เข้าร่วม เพื่อเข้าสู่บรรยากาศของพิธีกรรม เนื่องจากภาษาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดบรรยากาศของพิธีกรรม

จะเป็นศูนย์กลางทำความเข้าใจกระบวนการทั้งหมดของพิธีกรรม และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนอำนาจในพิธีกรรมได้ ทำให้ผู้อยู่ในพิธีกรรมตระหนักรู้และเข้าใจร่วมกันในผลที่เกิดขึ้นหลังพิธีกรรม

2. วัตถุและการกระทำเชิงสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมจะมีความคิด ความหมายและการกระทำบางอย่างซ่อนอยู่ภายใต้การกระทำสัญลักษณ์ในที่มีการประกอบพิธีกรรมเสมอ

จากเหตุที่มนุษย์เป็นผู้สร้างระบบความเชื่อได้มีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนและสภาพเศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ดังเช่น แผนการเกี่ยวกับระบบความเชื่อในลักษณะที่เป็นประสบการณ์สากลของสังคมนี้โดยสรุป องค์ประกอบเกี่ยวกับความเชื่อนั้นประกอบด้วย แนวคิด พิธีกรรมและผู้ประกอบพิธีกรรม เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีนั้นจะมีพิธีกรรมและการติดต่อกับผีโดยตรงผ่านผู้ประกอบพิธีกรรม

ความสำคัญของพิธีกรรม

สุเมธ เมธาวิทยกูล (2532 : 1 – 3) ได้สรุปความสำคัญของพิธีกรรมว่าเป็นขั้นตอนระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ก็มีพุทธบริษัทเป็นผู้ร่วมประเพณี โดยแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว ดังจะเห็นได้จากพิธีทำบุญงานศพ ก็จะมีหลักคำสอนในพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องตลอดเวลา

คนเรานั้นถึงแม้จะเป็นคนเหมือนกัน แต่ไม่เหมือนกันที่สติปัญญา บางคนก็มีสติปัญญาสูงซึ่งเป็นจำนวนน้อย บางคนก็ปานกลาง แต่บางพวกก็สติปัญญาต่ำ เป็นคนโง่ มากน้อยต่างกันอย่างที่ท่านภิกขุ วิษณุเทพ กล่าวว่า “ไอคิวเตี้ย ไอเดียต่ำ ปัญญานิ่ม” สำหรับคนสติปัญญาสูงนั้นก็สามารถเข้าใจหลักปรัชญาของศาสนาได้ง่าย แต่พวกที่สติปัญญาค่อนข้างต่ำลงไปนั้นสามารถที่จะเข้าใจหลักศาสนาอันลึกซึ้งนั้นยาก นักการศาสนาจึงต้องหาวิธีการให้เข้าใจหลักธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา วิธีการอันหนึ่งก็คือ การสอดแทรกหลักธรรมไว้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เพราะคนเราย่อมไม่ชอบฟังการสอนธรรมโดยตรง แต่ชอบคิดพิธีกรรม ท่านจึงใช้อุบายหลอกให้คนเราศึกษาธรรมจากพิธีกรรมเช่นเดียวกับการหลอกเด็กให้กินยาขมในขนมหวานนั่นแหละ จึงจัดว่าพิธีกรรมเป็นเทคนิควิธีการสอนศาสนาชนิดหนึ่ง

หลวงแดง เด็กชะอวด (2550 : 1) กล่าวว่า ความสำคัญของพิธีกรรมมีมากมาย ขึ้นอยู่กับพิธีกรรมแต่ละอย่างตลอดถึงการปฏิบัติในพิธีกรรมนั้น ๆ ถ้าสรุปแล้วจะได้ 5 อย่างดังนี้

1. พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมาย ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คนมักจะมาร่วมกันประกอบพิธีกรรม เป็นจุดรวมให้คนมาทำกิจกรรม ร่วมกัน จะด้วยการเชิญ หรือบอกกล่าวกันก็ตาม

ถือได้ว่า พิธีกรรมเป็นจุดรวมหรือนัดให้คนมารวมกันถ้าไม่มีพิธีกรรม ทุกคนที่มายังกระจัดกระจายกันอยู่ ไม่รู้จะวางตัวอย่างไร เริ่มต้นอย่างไร เมื่อมีพิธีกรรมแล้ว งานจะดำเนินไปด้วยดี

2. พิธีกรรมเป็นวินัยพื้นฐาน พิธีกรรมนำคนให้ประสานเข้ากับชีวิตชุมชน วินัย ในที่นี้ไม่ใช่กฎข้อบังคับ แต่เป็นแบบอย่างที่ทำสืบ ๆ กันมาและเป็นที่ยอมรับของชุมชน เพราะเวลาทำพิธีกรรมทุกคนต้องทำเหมือน ๆ กันเช่น นั่ง ยืน เดิน ในลักษณะที่เรียบร้อย และอยู่ในอาการที่สงบไม่ส่งเสียงเฮฮา เป็นต้น พิธีกรรมเป็นตัวสร้างวินัยให้เกิดขึ้น เป็นการฝึกให้คน จัดหรือควบคุมพฤติกรรมของคนให้ลงตัว และทำตามลำดังแบบแผน ทำกิจกรรมได้ผลอย่างพร้อมเพรียงกัน เป็นการฝึกเบื้องต้นของศีล

3. พิธีกรรมเป็นเครื่องนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรม ย่อมทำให้เกิดความสงบเยือกเย็น เกิดความซาบซึ้งใจ ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้น สามารถจะเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปได้ เช่น การสวดมนต์พร้อม ๆ กัน กิริยาวาจาก็เรียบร้อย สงบ คนฟังก็เกิดความอิ่มใจ เกิดศรัทธาและเจริญยิ่งในกุศลธรรม

4. พิธีกรรมเป็นโอกาสสำหรับพระภิกษุที่จะปรากฏตัวและให้ธรรมะ โอกาสในการรวมคนนั้นหายาก นอกจากจะมีพิธีกรรม กิจกรรมหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อมีพิธีกรรมทางศาสนาเกิดขึ้น ก็เป็นโอกาสให้พระภิกษุได้แสดงหรือปาฐกถาธรรมแก่คนที่มาร่วมในพิธีกรรมนั้น ประโยชน์ย่อมเกิดแก่คนเหล่านั้นมากมาย

5. พิธีกรรมเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมะสำหรับคนหมู่ใหญ่ การรวมคนเป็นหมู่ใหญ่นอกจากการนัดหมายแล้ว ก็มีพิธีกรรมที่จะดึงคนให้มารวมกันเป็นหมู่ใหญ่ และเป็นโอกาสที่จะสื่อธรรมะแก่คนเหล่านั้นได้ เพราะคนที่มาร่วมกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ย่อมมีแนวความคิดที่ไม่ขัดแย้งกัน และเข้ากันได้ การสื่อธรรมะก็สะดวกยิ่งขึ้น สำหรับคนหมู่ใหญ่

สรุป ความสำคัญของพิธีกรรมตามทัศนะคติของผู้วิจัย หมายถึง ขั้นตอนระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เป็นจุดรวมให้คนมาทำกิจกรรม ร่วมกัน รวมคนเป็นหมู่ใหญ่ เป็นวินัยพื้นฐาน นำคนให้ประสานเข้ากับชีวิตชุมชน ไม่ใช่กฎข้อบังคับ แต่เป็นแบบอย่างที่ทำสืบต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับของชุมชน เวลาทำพิธีกรรมทุกคนต้องทำเหมือน ๆ กัน เป็นโอกาสที่จะสื่อธรรมะแก่คนที่มาร่วมกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ย่อมมีแนวความคิดที่ไม่ขัดแย้งกัน

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่เป็นทฤษฎีที่มีมาหลายแนวคิดของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่พยายามอธิบายบทบาทหน้าที่ของสถาบันต่างๆที่มีต่อสังคมในหลายแง่มุม แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเอาแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับการอธิบายและวิเคราะห์บทบาท และหน้าที่ของความเชื่อเรื่องผีตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของบราว มาลิโนสกิ และเดอร์คาม (Brown Malinowski and Durkheim) มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิด "ระบบ" ของบราว (Brown)

บราว เป็นนักทฤษีในกลุ่มโครงสร้างหน้าที่นิยม บราว ได้นำแนวคิดของบอส (Boas) ในแง่ของการเน้นการวิจัยภาคสนาม และการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมอย่างละเอียดถี่ถ้วนมาผสมกับมโนทัศน์เรื่อง "โครงสร้าง" และ "หน้าที่" ของ เดอร์คาร์ม (Durkheim)มาเป็นพื้นฐานในการสร้างทฤษฎีโครงสร้างนิยม ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ว่า บราว โดยเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีชีวิต (Organism) ตัวอย่างเช่น กระเพาะ ลำไส้ ฯลฯ เพื่อทำหน้าที่ย่อยอาหารเป็นของเหลวและดูดซึมไปตามเส้นเลือด เป็นต้น ทุกระบบในร่างกายจะทำให้เกิดอาการผิดปกติของร่างกาย สังคมก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยระบบต่าง ๆ เช่นครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง ฯลฯ ซึ่งแต่ละระบบโครงสร้างจะมีหน้าที่เฉพาะแต่ละระบบจะทำหน้าที่เพื่อให้สังคมดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น

บราว (Brown. 1987 : 29 อ้างถึงใน ยศ สนตสมบัติ. 2540 : 29) ได้กล่าวไว้ว่า หน้าที่ของนักมานุษยวิทยาก็คือ การค้นหาและอธิบายว่าระบบต่าง ๆ ของสังคมมีโครงสร้างและหน้าที่อย่างไรแต่ละระบบมีความสัมพันธ์อย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่างๆของสังคมก็คือโครงสร้างสังคม (Social Structure) นั่นเอง ในแต่ละระบบจะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างนั้นจะประกอบด้วย "สถาบัน" (Institutions) ต่าง ๆ เช่น ระบบศาสนาจะประกอบไปด้วย ความเชื่อพิธีกรรมและองค์กรทางศาสนา ฯลฯ ซึ่งแต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดเพื่อให้ระบบดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆของสังคมจะทำงานอย่างใกล้ชิดเพื่อรักษา "ความสมดุล" ของสังคมเอาไว้ และบราว เสนอว่า เราสามารถศึกษาโครงสร้างของสังคม (หรือหาความสัมพันธ์ของคนในสังคม) โดยดูจากหน้าที่ของพฤติกรรมต่าง ๆ ว่ามีส่วนช่วยในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและรักษาสมดุลของสังคมอย่างไร อธิบายพิธีกรรม ความเชื่อและเทพนิยายต่าง ๆ ของชาวอันดามันว่า เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนา ซึ่งมีหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม พิธีกรรมช่วยเสริมสร้าง "อารมณ์ร่วม" (Collective Emotions) และช่วยควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี

กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยบำรุงรักษาความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างสมาชิกสังคม ส่วนการตอบสนอง ความต้องการทางด้านจิตใจนั้นเป็นหน้าที่ที่รองลงมาของพิธีกรรม

2. แนวคิด "ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์" ของ มาลิโนสกี (Manlinowski)

แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยมของ มาลิโนสกิ เป็นการผสมผสานแนวคิดของเดอร์คาม เข้ากับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของพาฟลอฟ และ วัน (Pavlov & Wund) และ ฟริว มาลิโนสกิ (Freud Manlinowski) เชื่อว่า มนุษย์ในสังคมวัฒนาธรรมมีความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมคือ การตอบสนองความต้องการของมนุษย์วัฒนธรรมตามทัศนะคติของมาลิโนสกิ เปรียบเสมือนเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิต งานการศึกษาที่สำคัญของมาลิโนสกิ คือการศึกษาสังคมวัฒนธรรมของชาวเกาะโทรเบรียนด์ โดยตัดขาดจากคนผิวขาวและใช้ชีวิตเช่นเดียวกับชาวพื้นเมือง ประสบการณ์กว่าสี่สิบปีของการทำวิจัยทำให้เขาเรียนรู้ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวโทรเรียนด์ได้เป็นอย่างดี งานวิจัยของมาลิโนสกิ นับได้ว่าเป็นงานวิจัยที่ละเอียดและลึกซึ้งที่สุดที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ของมานุษยวิทยาก่อนหน้านั้นและนับได้ว่า มาลิโนสกิ เป็นนักมานุษยวิทยาคนแรกที่ได้วางแนวคิดของการทำวิจัยภาคสนามแบบใหม่โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การเรียนรู้ภาษาและชีวิตคลุกคลีอยู่กับชาวพื้นเมืองเป็นระยะเวลานานเพื่อทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมือง มาลิโนสกิ ได้เขียนหนังสือสำคัญหลายเล่ม คือ The Group and the Individual in Functional Analysis. 1939. Magic, Science and Religion. 1954. Sex and Repression in Savage Society. 1955. ในหนังสือที่กล่าวมาได้อธิบายหน้าที่ของวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่นขนบธรรมเนียม พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแต่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่ง มาลิโนสกิ (Manlinowski. 1963 : 29 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 31) ได้เสนอว่า มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งจะต้องได้รับการตอบสนองจากสังคม เขาได้แบ่งความต้องการ (Needs) ของมนุษย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ (Basic Biological and Physiological Needs) เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโต และการสืบพันธุ์ เป็นต้น

2.2 ความต้องการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Instrumental Needs) หมายถึง การทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ การทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคมก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กร และสถาบันสังคมต่าง ๆ ขึ้น เช่น การหาอาหาร ก่อให้เกิดการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยน และการกระจายอาหารออกไป

ยังสมาชิกของสังคม และความต้องการทางด้านการเจริญพันธุ์ก็ได้รับการตอบสนองโดยการจัดตั้งระบบครอบครัว การแต่งงานและระบบเครือญาติ ดังนั้นสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็คือผลการตอบสนองร่วมกันของมนุษย์ในสังคมพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจนั่นเอง

2.3 ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Needs) ความต้องการประเภทที่สามของมนุษย์ คือ ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ ความต้องการประเภทนี้ได้รับการตอบสนองโดยการพัฒนาระบบวิทยาศาสตร์ ศาสนา ไสยศาสตร์ และศิลปะขึ้นมาในสังคม มาลิโนสกิ อธิบายว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่สามรถสะสมความรู้และประสบการณ์และรวบรวมให้เป็นระบบเพื่อนำไปใช้แก้ไขวิถีชีวิตของตนต่อไปในภายภาคหน้า ระบบความรู้หรือวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่เมื่อวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หรือฟ้าผ่าได้ มนุษย์ก็คิดค้นระบบไสยศาสตร์ และศาสนาขึ้นมาแทนที่ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น นอกจากนั้นศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ยังมีหน้าที่เสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในสังคม

3. แนวคิด “ลัทธิโทเท็ม” (ToTem) ของ เดอร์คาร์ม (Durkheim)

ลัทธิโทเท็มเป็นแนวคิดหนึ่งในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของเดอร์คาร์ม ซึ่งได้สืบสาวที่มาของศาสนาไปสู่ “สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์” ของแต่ละชนเผ่า ต่อมาได้กลายมาเป็นพระเจ้าของเผ่าหรือหัวใจของศาสนาแต่ละศาสนาไปในท้ายที่สุด หมายความว่า เดอร์คาร์ม ให้ความสนใจรูปลักษณะสูงสุดของข้อเท็จจริงที่เป็นวัตถุ คือศาสนา ดังบทความชิ้นสำคัญของเขาชื่อ The Elementary Forms of Religious Life (1912) เดอร์คาร์ม ศึกษาสังคมบรรพชน เพื่อศึกษารากเหง้าของศาสนาซึ่งเขาเชื่อว่าสังคมบรรพชนมีลักษณะง่าย ๆ มากกว่าสังคมสมัยใหม่ซึ่งมีลักษณะซับซ้อนในความรู้สึกของเดอร์คาม แหล่งที่มาของศาสนาคือสังคมเอง สังคมเป็นผู้นิยามสิ่งต่าง ๆ ว่ามีลักษณะในทางศาสนา โดยเฉพาะในกรณีที่เขาได้ทำการศึกษาชาติตระกูล (Clans) ในสังคมบรรพชน

สุเทพ สุนทรเภสัช (2540 : 25-42) ได้นำเอาทฤษฎีของ เดอร์คามมากล่าวไว้ ดังนี้ คือ แหล่งที่มาของศาสนาของสังคมบรรพชน คือลัทธิโทเท็ม ซึ่งในระบบความเชื่อลัทธิโทเท็มหมายถึง การเอาต้นไม้และสัตว์เป็นสัญลักษณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา เป็นที่มาของศาสนาและความสำนึกร่วมของกลุ่มคนในสังคมบรรพชน เดอร์คาม ให้คงความสนใจสัญลักษณ์ของกลุ่มที่ปัจเจกบุคคลผูกพันอยู่กับสังคมโดยผ่านสัญลักษณ์ คือ วิธีการแสดงออกวิธีหนึ่งซึ่งมีผลกระทบของสังคม ตัวอย่างที่น่าสนใจของเขา คือ การศึกษาโทเท็มของชาวอบอริจิน ประเทศออสเตรเลียในฐานะที่เป็นรูปแบบของการก่อระบบความคิดทางนามธรรมที่แสดงออกในรูปพืชและสัตว์ที่ถือ

เป็นลักษณะที่มาของความเป็นศาสนาและเป็นศูนย์รวมของความเป็นปึกแผ่นของชาวพื้นเมืองของประเทศออสเตรเลีย

อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 25) ได้นำเอาการวิเคราะห์ความเชื่อทางศาสนาของเดอร์คาม ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างศาสนาและสังคมว่า "ศาสนามีส่วนประกอบด้านสังคมและสังคมมีส่วนประกอบด้านศาสนา การที่สมาชิกของสังคมมีความเชื่อทางศาสนาเหมือนกันมีผลทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นภายในสังคม และในขณะเดียวกันความเชื่อที่เหมือนกันเช่นนี้ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาสังคมจึงมีลักษณะเหมือนลูกโซ่เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน"

จากแนวความคิดของบราว มาลิโนสกิ และ เดอร์คาร์ม ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

บราวมองว่า ภายในระบบสังคมนั้น ๆ ประกอบด้วย ระบบย่อยต่าง ๆ แต่ละระบบย่อยก็มีหน้าที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ แต่ละระบบต่างก็ทำหน้าที่ร่วมกันเพื่อรักษาระบบ (สังคม) ให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งระบบย่อยต่าง ๆ ก็คือ วัฒนธรรมต่าง ๆ นั่นเอง

มาลิโนสกิ มองว่า วัฒนธรรมตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 3 ประการของมนุษย์ ได้แก่ ประการแรก ตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ ประการที่สอง ตอบสนองความต้องการเชิงสัญลักษณ์ และประการที่สาม ตอบสนองความต้องการในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม โดยที่ต้องการพื้นฐานประการที่สองและที่สามต้องอาศัยสัญลักษณ์บางอย่างเพื่อทำให้ชุมชนเป็นกลุ่มก้อน เมื่อวัฒนธรรมตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทั้งสามด้านสังคมก็ดำรงอยู่ได้

เดอร์คาม มองว่า "โทเท็ม" เป็นวัฒนธรรมทางความคิดของมนุษย์ โดยการเอาต้นไม้หรือสัตว์มาเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชา เมื่อคนเรามีความเชื่อในสิ่งเดียวกันก็จะเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งมีผลต่อการดำรงอยู่ของสังคม

ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ (Dominant Symbols)

ในการศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อผีของชุมชนไทย – กูยที่บ้านม่วงหวาน – โคกเจริญ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีสัญลักษณ์สำคัญ แนวคิดคู่ตรงกันข้าม และแนวคิดช่วงชายขอบมากล่าวไว้ภายใต้ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดสัญลักษณ์สำคัญของ เทิร์นเนอร์ (Turner. 1967 ; อ้างถึงใน สุริยา สมุทรคุปต์. 2533 : 17) ที่ใช้สำหรับวิเคราะห์และตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมเทินเนอร์ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรม คือลำดับที่แน่นอนของกิจกรรมซึ่งรวมถึงการกระทำ คำพูด และสิ่งของที่ถูกจัดขึ้นในสถานที่แน่นอน จัดขึ้นเพื่อสนองต่อความมุ่งหมาย และประโยชน์ของผู้ประกอบพิธีกรรม จากความหมายของคำนิยามนี้ ชี้ให้เห็นว่าการกระทำหรือพฤติกรรมคำพูดและสิ่งของที่เกิดขึ้นและใช้

ในพิธีกรรมนั้นเองที่เป็น "สัญลักษณ์" สำหรับ "สัญลักษณ์สำคัญ" นั้น กล่าวว่าต้องมีคุณสมบัติอยู่สามประการ คือ

1.1 มีความโดดเด่นชัดเจน (Condensation)

1.2 มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unification) คือรวบรวมความหมายหลายอย่างเข้าด้วยกัน

1.3 มีขั้วของความหมาย (Polarization) คือขั้วของอุดมคติ (Ideological Pole) และขั้วความรู้สึก (Sensory Pole)

เทิร์นเนอร์ (Turner .1976 อ้างถึงใน มาริโกะ กาโตะ. 2538 : 15) เป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งในการอธิบายตีความสัญลักษณ์อย่างเป็นระบบ เขาได้ศึกษารูปแบบและความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีกรรม โดยชี้ให้เห็นว่าสังคมดั้งเดิม พิธีกรรมมีหน้าที่สำคัญ คือ การเก็บและและถ่ายทอดข้อมูลที่เกี่ยวกับสังคม เขากล่าวว่าพิธีกรรมทุกพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์รวมและพิธีกรรมทำหน้าที่เหมือนที่เก็บข้อมูล ความรู้ ประเพณี และเขามองสัญลักษณ์เป็นหน่วยเก็บข้อมูลได้มากที่สุด สำคัญที่เทินเนอร์ ใช้เป็นหลักในการศึกษาสัญลักษณ์และตีความนั้น เป็นการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม ซึ่งเทินเนอร์ ได้พัฒนาการวิเคราะห์พิธีกรรมของเขามาจากพื้นฐานความคิดการมองสังคมว่า สังคมมีลักษณะเป็นกระบวนการมากกว่าเป็นเพียงสิ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งและเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องกัน โต้ตอบกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลระหว่างภาวะคุณสมบัติมีโครงสร้างกับภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง

คำว่าโครงสร้างที่ เทิร์นเนอร์ ใช้ มีความหมายในฐานะที่เป็นสถาบันที่ผ่านการจัดระเบียบหรือจัดตำแหน่งของบุคคลในสถาบันที่ตนสังกัดอยู่ เทิร์นเนอร์ (Turner. 1970 : 129 – 130) มองโครงสร้างสังคมเป็นกระบวนการโดยมี 2 ภาระหลัก คือ ภาวะแห่งคุณสมบัติมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง (ภาวะคุณสมบัติมีโครงสร้าง คือ ช่วงเวลาปกติ เช่น ฤดูร้อน ฤดูหนาว ภาวะคุณสมบัติไม่มีโครงสร้าง คือ ช่วงการเปลี่ยนแปลงจากฤดูร้อนเข้าสู่ฤดูหนาว) ภาวะทั้งสองมีความสืบเนื่องกันตลอดเวลา มนุษย์ในสังคมจะได้รับการปลดปล่อยจากภาวะคุณสมบัติมีโครงสร้างไปสู่ภาวะคุณสมบัติไร้โครงสร้าง และเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอก็จะหวน กลับมาสู่ภาวะแห่งคุณสมบัติมีโครงสร้างอีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้ภาวะทั้งสองไม่สามารถดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ หากแต่เกี่ยวเนื่องกันเป็นกระบวนการความแตกต่างระหว่างภาวะทั้งสองสามารถเห็นได้จากสัญลักษณ์ที่ถูกแสดงออกมาในรูปแบบวัฒนธรรมต่าง ๆ คือพิธีกรรม เทิร์นเนอร์ใช้รูปแบบทางวัฒนธรรมหรือพิธีกรรม ศึกษาการแสดงความหมายเชิงสัญลักษณ์กระบวนการของพิธีกรรมเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นการเปลี่ยนผ่าน (Transition) จากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง ซึ่งในการเปลี่ยนผ่านนี้มีคุณสมบัติที่ไร้โครงสร้าง (Communities) หมายความว่า พิธีกรรมเป็นกระบวนการ

ที่เกิดขึ้นในระหว่างภาวะแห่งคุณสมบัติมีโครงสร้างและดำเนินไปในภาวะคุณสมบัติไร้โครงสร้าง เทินเนอร์ เรียกช่วงเวลานี้ว่า "ช่วงชายขอบ" ซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ริมขอบแห่งโครงสร้างนั่นเอง

เทิร์นเนอร์ (Turner. 1969 : 105 – 106) ได้เอาแนวคิดช่วงชายขอบมาใช้จัดประเภทของพิธีกรรมออกเป็น 2 รูปแบบตามลักษณะของช่วงขอบคือ

1. พิธีกรรมแห่งการเลื่อนสถานภาพจากสภาพต่ำขึ้นไปยังสภาพสูงขึ้น พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมแห่งวิกฤตชีวิต เช่นการเกิด การตาย การแต่งงาน เป็นต้น

2. พิธีกรรมแห่งการแปรกลับสถานภาพ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะแสดงสถานภาพต่างไปจากสถานภาพปกติของตน เช่น ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจำนวนหนึ่งกระทำผิดจากเวลาปกติ ตัวอย่างเช่น ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิง เด็ก ๆ หลอกล้อผู้อาวุโส โดยไม่ผิดกฎประเพณี พิธีกรรมนี้มักเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงวงจรแห่งฤดูกาลประจำปี หรือพิธีแห่งการวิกฤตของสังคม เช่นสังคมเกิดความอดอยาก แห้งแล้ง เกิดโรคระบาด เป็นต้น

เมื่อช่วงชายขอบเป็นช่วงเวลาในภาวะแห่งคุณสมบัติที่ไร้โครงสร้าง ซึ่งเป็นภาวะที่กำลังเคลื่อนผ่านไปจะถูกแสดงให้เห็นชัดแจ้งว่าเป็นอันตราย ไร้ระเบียบและอยู่ภายใต้ข้อกำหนด ข้อห้าม หรือเงื่อนไขบางอย่าง ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในบริบทแห่งชายขอบ เทิร์นเนอร์ (Turner. 1969 : 105-106) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ในวัฒนธรรมส่วนใหญ่แล้วภาวะการเปลี่ยนแปลงผ่านนำไปสู่ความเชื่อในอำนาจแห่งการป้องกันรักษา และอำนาจแห่งการลงโทษของเทพเจ้า อำนาจนี้มีอิทธิพลคลบันดาลต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมในช่วงชายขอบเพื่อให้ได้รับสถานะใหม่ อำนาจที่เกิดขึ้นนั้นเหนือกว่าอำนาจของมนุษย์

แนวคิดช่วงชายขอบเป็นการวิเคราะห์พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีที่อยู่ในภาวะคุณสมบัติมีโครงสร้างกับภาวะไร้โครงสร้าง ซึ่งภาวะทั้งสองมีความเกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลาและจากการทบทวนสรุปสาระสำคัญของแนวคิด "สัญลักษณ์สำคัญ" และแนวคิด"ช่วงชายขอบ" สรุปได้ว่า แนวคิดสัญลักษณ์สำคัญ คือ แนวทางการศึกษาคุณสมบัติสามประการของสัญลักษณ์ ได้แก่

1. มีความโดดเด่นและชัดเจน
2. มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. มีขั้วของความหมาย

แนวคิดช่วงชายขอบ คือ แนวทางการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมของสังคมที่โต้ตอบกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลระหว่างภาวะคุณสมบัติมีโครงสร้างกับภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้างซึ่งภาวะทั้งสองมีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องกันตลอดเวลา เป็นกระบวนการความแตกต่างระหว่างภาวะทั้งสอง โดยสามารถเห็นได้จากสัญลักษณ์ที่ถูกแสดงออกมาในรูปแบบวัฒนธรรมต่าง ๆ คือ พิธีกรรม

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ของชาติพันธุ์ไทย – กูย ดังนั้นเพื่อเป็นการตีความเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ของผีที่ปรากฏในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของความเชื่อดังกล่าว เนื่องจากสัญลักษณ์ของผีเป็นวัฒนธรรมที่สังคมชาติพันธุ์ไทย – กูยกำหนดขึ้นมาร่วมกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม นอกจากนี้บทบาทหน้าที่ความเชื่อเรื่องผีที่สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อดังกล่าว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สง่า พัฒนชีวะพูล (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล มีทั้งหมด 12 พิธีกรรม ประกอบด้วยพิธีกรรมส่วนบุคคล 6 พิธี คือ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่อง พิธีรักษาคนป่วย พิธีพยากรณ์โชคชะตา และพิธีศาลพระภูมิ พิธีส่วนชุมชน มี 6 พิธีกรรม คือ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี พิธีงานบุญเดือนหก พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล พิธีสรงน้ำเจ้าพ่อพญาแล และพิธีงานเจ้าพ่อพญาแล ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแลของจังหวัดชัยภูมิ

วิรัตน์ สมใจ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีมีองค์ประกอบ คือ บุคคล อุปกรณ์ สถานที่และระยะเวลา ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปี เริ่มต้นขั้นเตรียม ขั้นประกอบพิธีกรรม ขั้นสิ้นสุดพิธีกรรม ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะมีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ยุทธภัณฑ์ เตชะแก้ว (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมและระบบความเชื่อการลำผีฟ้าในภาคอีสาน พบว่า ความเชื่อเรื่องผี เป็นอำนาจและกฎเกณฑ์ที่ทางสังคม ชุมชนนำมาจัดความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในระดับครอบครัว เครือญาติและชุมชนอีกรวมทั้งจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยนัยความเชื่อเรื่องผี เป็นอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม อำนาจดังกล่าวยังส่งผลต่อการจัดองค์กรพื้นฐานทางสังคม อาทิเช่น ครอบครัวกับเครือญาติและดำเนินการควบคุมทางด้านจิตวิญญาณ

สุเทพ สุนทรเภสัช (2540 : 110 – 115) ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีปู่ตาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ว่าความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องผีปู่ตา เป็นเครื่องแสดงว่าชาวบ้านเชื่อในเรื่องโลกมนุษย์และโลกผี โดยมี "จ้ำ" ทำหน้าที่เป็นคนทรง และเป็นคนสื่อระหว่างคนกับผี ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาเปรียบเทียบมาตรการในการควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ประพฤตินอกจารีต และระเบียบของสังคม ผู้ใหญ่บ้านสามารถใช้ผีปู่ตาเป็นเครื่องมือในการปกครองลูกบ้านด้วย ยิ่งไปกว่านั้นความเชื่อเรื่องผีปู่ตามีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมอย่างใกล้ชิด

มาณพ มานะแซม (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องคติความเชื่อเรื่องการฟ้อนผีในภาคเหนือ พบว่า 3 จังหวัดภาคเหนือได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน ยังคงถือปฏิบัติพิธีกรรมการฟ้อนผีกันอยู่ โดยที่เหตุผลและแรงจูงใจนั้นมีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากพิธีกรรมการฟ้อนผีมิใช่เป็นเรื่องของการเคารพบูชาบรรพบุรุษอย่างเดียว หากเป็นการแสดงออกถึงความมีอำนาจ และความมีหน้ามีตาในสังคม ความเชื่อในแบบวิญญาณนิยม (Spiritism)

กนกวรรณ ระลึก (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพิธีกรรมการฟ้อนผีสะเอิง ของชาวไทย – กูย บ้านกระแซงใหญ่ ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทย – กูย บ้านกระแซงใหญ่ มีจักรวาลความเชื่อแบบพราหมณ์ – พุทธ – ผี ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เป็นรากฐานความเชื่อที่นำไปสู่กระบวนการที่สืบเนื่อง สัมพันธ์กันในบริบททางสังคมของชาวไทย – กูย พิธีกรรมการฟ้อนสะเอิง เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทย – กูย ทำการเข้าทรงผีฟ้าหรือผีสะเอิง เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติ ด้วยวิทยาการแพทย์แผนปัจจุบัน บทบาทของพิธีกรรม พบว่ามีบทบาทที่สำคัญ 3 ประการ ต่อสังคมชาวไทย – กูย คือ บทบาทในการควบคุมสังคม บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ ของกลุ่มคนในสังคม และสร้างกำลังใจในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง

วีระยุทธ ชัยเพชร (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาด้านคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าแม่สองนางพี่น้อง จังหวัดมุกดาหาร พบว่า คติความเชื่อด้านการประกอบพิธีกรรมทั้งหมดเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับผีมากที่สุด ผสมกลมกลืนกับความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ชาวจังหวัดมุกดาหารมีความเชื่อว่า เจ้าแม่สองนางพี่น้องเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดในจังหวัดมุกดาหาร เป็นเจ้าผีผู้ปกครองคุ้มครองบ้านเมือง และมีฐานะเทียบเท่าเทพเจ้าชั้นสูงผี

อรัญญา พงษ์สะอาด (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่า การประกอบพิธีแซนยะจุ๊ หรือการเลี้ยงปู่ตาของชาวไทย – กูย ตำบลแจแวน กิ่งอำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ จะจัดเป็นประจำปีละสองครั้ง ในช่วงเดือน 3 และเดือน 6 ทางจันทรคติ เพื่อเป็นการเซ่นไหว้ปู่ตา ซึ่ง

ชุมชนเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษที่คอยปกป้องคุ้มครองชุมชนให้อยู่อย่างเป็นสุข การแซนยะจุ๊จะมีความหมายเกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน ความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีแซนยะจุ๊นั้น เป็นสิ่งที่ชุมชนได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วคน และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หากละเลยไม่ปฏิบัติหรือไม่เคารพบูชาปู่ตา ชาวไทย – กูย เชื่อว่า จะเป็นการนำภัยพิบัติมาสู่ชุมชน

จตุพร ไชยทองศรี (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อผีปู่ตาภาคอีสานและความเชื่อผีตายายภาคใต้ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

ในด้านความเป็นมาพบว่า 1) ผีปู่ตามาจากวิญญาณบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ในส่วนของสถาบันพบว่า สถาบันผีปู่ตาประกอบด้วย ผีปู่ตา ศาลปู่ตาที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ดอนปู่ตาที่มีขอบเขตและอาณาบริเวณถึง 15 ไร่ และเฒ่าจ้ำหรือจ้ำผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา ความสำคัญของผีปู่ตาอยู่ในระดับชุมชน 2) ผีตายายคือวิญญาณของพ่อแม่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับแต่ละกลุ่มตระกูล สถาบันของผีตายายประกอบด้วย ผีตายาย หิ้งที่อยู่ในบ้านของแต่ละครอบครัว และผู้อาวุโสประจำตระกูล หรือร่างทรงในครอบครัวที่สืบเชื้อสายโนรา ระดับความสำคัญของผีตายายพบว่า อยู่ในระดับครอบครัวเครือญาติ

ในด้านความเชื่อและพิธีกรรมพบว่า 1) ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีปู่ตาประกอบด้วย พิธีเลี้ยงเจ้าปู่ตา บุญเจ้าปู่ การคอบ หรือการบอกกล่าว การบะและการแก้บะ 2) ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีตายาย ประกอบด้วย ประเพณีทำบุญเดือนสิบ วักค้ำ หรือการไหว้ผีตายายในพิธีแต่งงาน การบนบานและการแก้บน และการกาด

ในด้านอิทธิพลพบว่าทั้งผีปู่ตาและผีตายายต่างมีอิทธิพลต่อสังคม คือสะท้อนโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรม เป็นที่พึ่งทางใจ สร้างความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชนและลดความกดดัน อิทธิพลต่อเศรษฐกิจคือผีปู่ตาช่วยอนุรักษ์ป่าไม้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ ส่วนอิทธิพลด้านการเมืองการปกครองพบว่า ต่างมีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบสังคม วางโครงสร้างการปกครอง ควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม ทั้งผีปู่ตาและผีตายายมีบทบาทในการสอนจริยธรรม โดยเฉพาะในเรื่องความกตัญญู การรักษาสัจจะและการให้

ถาวร ดำนตร (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น คติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าจอมภูเวียงเป็นความเชื่อในเรื่องผีซึ่งเรียกว่าดวงวิญญาณของเจ้าจอมภูเวียงจะคอยปกป้องคุ้มครองช่วยเหลือในเวลามีปัญหา เชื่อว่าจอมจอมปากช่องภูเวียงเป็นผีชั้นสูงเป็นเทพเจ้ารักษาป่าเป็นผีบ้านผีเมืองที่มีอำนาจสูงซึ่งไม่ควรลบหลู่และมีการบูชาสักการะดวงวิญญาณเชื่อว่าเป็นผู้กล้าหาญ ซื่อสัตย์เป็นนักรบที่เก่งกล้าสมควรเอาเป็นตัวอย่างของผู้เชื่อและศรัทธา ชาวอำเภอภูเวียงจึงมีความเคารพและกราบไหว้บูชา

แสงดาว วัฒนาพร (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องผีเกี่ยวกับผีที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของคนในชุมชนภาคเหนือ หมู่บ้านหนองแฝก ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับผีในชุมชน เป็นความเชื่อที่คนในชุมชนใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีที่ดีงาม เช่น ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ทำให้พฤติกรรมของหนุ่มสาวดีขึ้น ความเชื่อที่เกี่ยวกับผีในชุมชน เป็นความเชื่อที่คนในชุมชนใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีที่ดีงาม เช่นความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ทำให้พฤติกรรมของหนุ่มสาวดีขึ้น

ภูมิจิต เรืองเดช (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความเชื่อและการนับถือผีในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่บ้านสวายจีก ตำบลสวายจีก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อและการนับถือผีเนียะตา ที่บ้านสวายจีก มีผีเนียะตาหรือผีปู่เจ้าตาหรือผีปู่ตาเป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือ เชื่อว่าผีปู่ตาจะคอยคุ้มครองให้หมู่บ้านมีความสงบสุขปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง การนับถือผีโดนตาเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผีบรรพบุรุษประจำสายเลือด สายตระกูลโดยเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงวนเวียนเพื่อคอยดูแลปกปักรักษาลูกหลานผู้ที่ปฏิบัติดีจะมีความเจริญรุ่งเรือง และผู้ที่ประพฤติปฏิบัติไม่ดีจะถูกลงโทษให้ได้รับความเดือดร้อน

มณฑกานต์ ศิริมา (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเซียงข้องของชาวอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของพิธีเซียงข้องเกิดจากความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ เพื่อเป็นการแสดงถึงการนับถือผีที่ให้คุณประโยชน์ด้านการเจ็บป่วย และภัยพิบัติอื่นๆ ผีเป็นส่วนหนึ่งในการควบคุมสังคมให้เกิดความสงบสุข และยังทำให้เกิดกำลังใจในการทำการเกษตร ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ชาวอำเภอศรีสมเด็จจะกระทำพิธีกรรมเซียงข้องในช่วงที่มีปัญหาวิกฤต ได้แก่ ปัญหาภัยแล้ง การขุดเจาะบ่อบาดาล การหาสิ่งของที่ถูกขโมย การขับไล่ผีปอบที่มาสิงร่างมนุษย์หรือขับไล่ภูตผี วิญญาณร้าย การเสี่ยงทายผู้เสพและผู้ขายยาเสพติด และการเสี่ยวทายหากลุ่มอิทธิพลที่มีในชุมชน

อุษา หม้อทอง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการนับถือผีของกลุ่มชาติพันธุ์กูยบ้านตรึมในประเทศไทยและส่วยบ้านแสนวังใหญ่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยความเชื่อและการนับถือผี พบว่าชาติพันธุ์กูย (ส่วย) บ้านตรึม และบ้านแสนวังใหญ่มีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อทั่ว ๆ ไป ข้อขะลำต่าง ๆ ส่วนข้อแตกต่างในความเชื่ออยู่ที่การนับถือผี กลุ่มชาติพันธุ์กูยบ้านตรึม นับถือผีปู่ตา โดยมีตะกวดเป็นสัญลักษณ์ ชาวบ้านไม่กินตะกวด ไม่ทำร้ายตะกวด เพราะเชื่อว่าเป็นตัวแทนปู่ตา ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับผีในชาติพันธุ์ส่วยบ้านแสนวังใหญ่ มีความเชื่อผีบรรพบุรุษ

ผีเรือน ผีแม่ธรณี พิธีเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษจะมีการฟ้อนในเดือน 4 และเดือน 6 ใช้ดอกจำปาร้อยเป็นสายสร้อยเป็นสัญลักษณ์หลังจากฟ้อนรำก็นำไปเก็บบูชาที่หิ้ง ส่วนผีเรือนผีแม่ธรณีจะมีพิธีเซ่นในช่วงมีงาน เช่น งานแต่งงาน งานบวช การคลอดลูก การไปทำงานต่างจังหวัด และอื่น ๆ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วยเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมท้องถิ่น และอิทธิพลของวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน การศึกษาส่วนใหญ่พบว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะชาวอีสานวัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์จะมีอำนาจต่อวิถีชีวิตของคนค่อนข้างมาก จึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมของคนในแต่ละชุมชนจะเป็นไปภายใต้กรอบกำหนดพฤติกรรมที่แต่ละ ชุมชนจะมีลักษณะแตกต่างกัน โดยกรอบกำหนดพฤติกรรมที่ว่านี้ เป็นกรอบภายใต้บริบทความมีวัฒนธรรมหนึ่งเดียวกันของท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น และที่สำคัญวัฒนธรรมยังมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

งานวิจัยต่างประเทศ

สมิตร ปิติพัฒน์ (2545 : 3 – 4) ได้ศึกษาศาสนาและความเชื่อของไทยดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พบว่า ความเชื่อและศาสนาไทยดำยังเป็นแบบวิญญาณนิยม (Animism) ที่เกี่ยวข้องกับขวัญ ผี เทวดา (ผีฟ้า) ตลอดจนมโนภาพเกี่ยวกับจักรวาล ความเชื่อไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสัตว์และพืชที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ (Totemism) แบบเดิม ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวียดนามเป็นระบอบสังคมนิยมเมื่อปี พ.ศ. 2497 หลังยุคอาณานิคมฝรั่งเศส รัฐบาลกลางของเวียดนามก็เข้าควบคุมนโยบายทางการเมืองและสังคมของชนกลุ่มน้อยทั้งหมดในเวียดนาม ไทดำจึงถูกห้ามมิให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในระดับบ้านและเมือง แม้ว่าไทดำจะถูกควบคุมกิจกรรมด้านศาสนาจากรัฐบาล แต่พบว่าการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่ภายในแต่ละครอบครัวโดยเฉพาะการบูชาผีบรรพบุรุษ การรักษาโรคด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ (Magic) โดยมด และการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฏจักรชีวิต แต่ผู้ประกอบพิธีได้ลดจำนวนลงมาก ยังเหลือแต่คนแก่ที่ยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมกันอยู่เท่าที่จะทำได้ ส่วนพวกคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ก็ยังให้การรับรู้ประเพณีเดิม แต่ก็ค่อย ๆ ลดความเชื่อแบบเก่าไป หันมาสู่ความเป็นเวียดนามมากขึ้นโดยผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน และนโยบายสร้างความเป็นรัฐชาติของสังคมเวียดนามยุคใหม่

สมิตร ปิติพัฒน์ และดำรงพล อินจันทร์ (2546 : 1) ได้ศึกษาขบวนการฟื้นฟูภาษา ความเชื่อและพิธีกรรมของไทอาหม ในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย พบว่าความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทอาหมในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดียซึ่งเป็นกลุ่มคนไทซึ่งรักษาภาษาอัสสัมมิส และนับถือศาสนาฮินดู หากกลุ่มหมอชาวบ้านยังคงรักษาคัมภีร์โบราณและใช้ภาษาไทในพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมได้จนปัจจุบัน นอกจากนั้นยังได้ตั้งสมาคมและองค์กรในการเคลื่อนไหวฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและมีความกระตือรือร้นในการติดต่อกับกลุ่มคนไทกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะคนไทยอย่างมาก การศึกษาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของไทอาหมทำให้เข้าใจสังคมวัฒนธรรมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนา รวมทั้งกระบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของคนไทท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมหลักของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเพื่อสร้างเสริมอัตลักษณ์ให้เข้มแข็งในสังคมที่มีคนหลายเชื้อชาติและศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกัน

จากเอกสารและงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องข้างต้นสรุปได้ว่าส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับความเก่งกาจ ความเฉลียวฉลาดของผีโดยมีความเชื่อว่าผีสามารถฟื้นคืนชีพได้ผีสามารถติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ได้ ผีมีตัวตน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพิธีกรรมของสังคมสมัยหินของชาวทุ่งที่พเนจร จะนับถือฟ้าและดวงอาทิตย์ นับถือพ่อเป็นใหญ่ ชอบการล่าสัตว์ โดยหมอผีมักจะเป็นผู้ชาย เช่น ชาวยิว อาหรับ เอสกิโม อารยัน อีกส่วนหนึ่ง คือ พิธีกรรมชาวลุ่ม เป็นพวกที่อยู่กับที่นับถือดินและดวงใจ นับถือแม่เป็นใหญ่โดยหมอผีจะเป็นผู้หญิง เช่น ชาวเอสกิโม ชาวอีสานใต้ ชาวอียิปต์ ชาวอียิปต์และชาวอุษาอาคเนย์ ส่วนความเชื่อของไทยดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พบว่า ยังเป็นแบบวิญญาณนิยม (Animism) ที่เกี่ยวข้องกับขวัญ ผี เทวดา (ผีฟ้า) ตลอดจนมโนภาพเกี่ยวกับจักรวาล ความเชื่อไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสัตว์และพืชที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ (Totemism) และ ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทอาหมในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย ยังคงรักษาพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมได้จนปัจจุบัน ทั้งนี้ยังได้ตั้งสมาคมและองค์กรในการเคลื่อนไหวฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมขึ้นสร้างเสริมอัตลักษณ์ให้เข้มแข็ง

จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนทุกเชื้อชาติ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ มีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนส่งผลให้คนในชุมชนต้องการที่จะการอนุรักษ์สืบสานวัฒธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมสิ่งที่ดีงามเหล่านี้ไว้ ทางผู้วิจัยเห็นว่าหากนำแนวคิดทฤษฎีทางการวิจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาประกอบในการศึกษาวิจัยก็จะเป็นประโยชน์ และเป็นแนวทาง ทำให้สามารถวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมแซนยะจุ๊ บทบาทของพิธีกรรมที่มีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน การอนุรักษ์และสืบสานความเชื่อ พิธีกรรมแซนยะจุ๊ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทย – กูย บ้านม่วงหวาน – โคกเจริญ ให้คงอยู่ต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อ และพิธีกรรมแซนยะจุ๊ กรณีศึกษาชุมชนไทย – กูย บ้านม่วงหวาน – โคกเจริญ ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาวิจัย ดังนี้

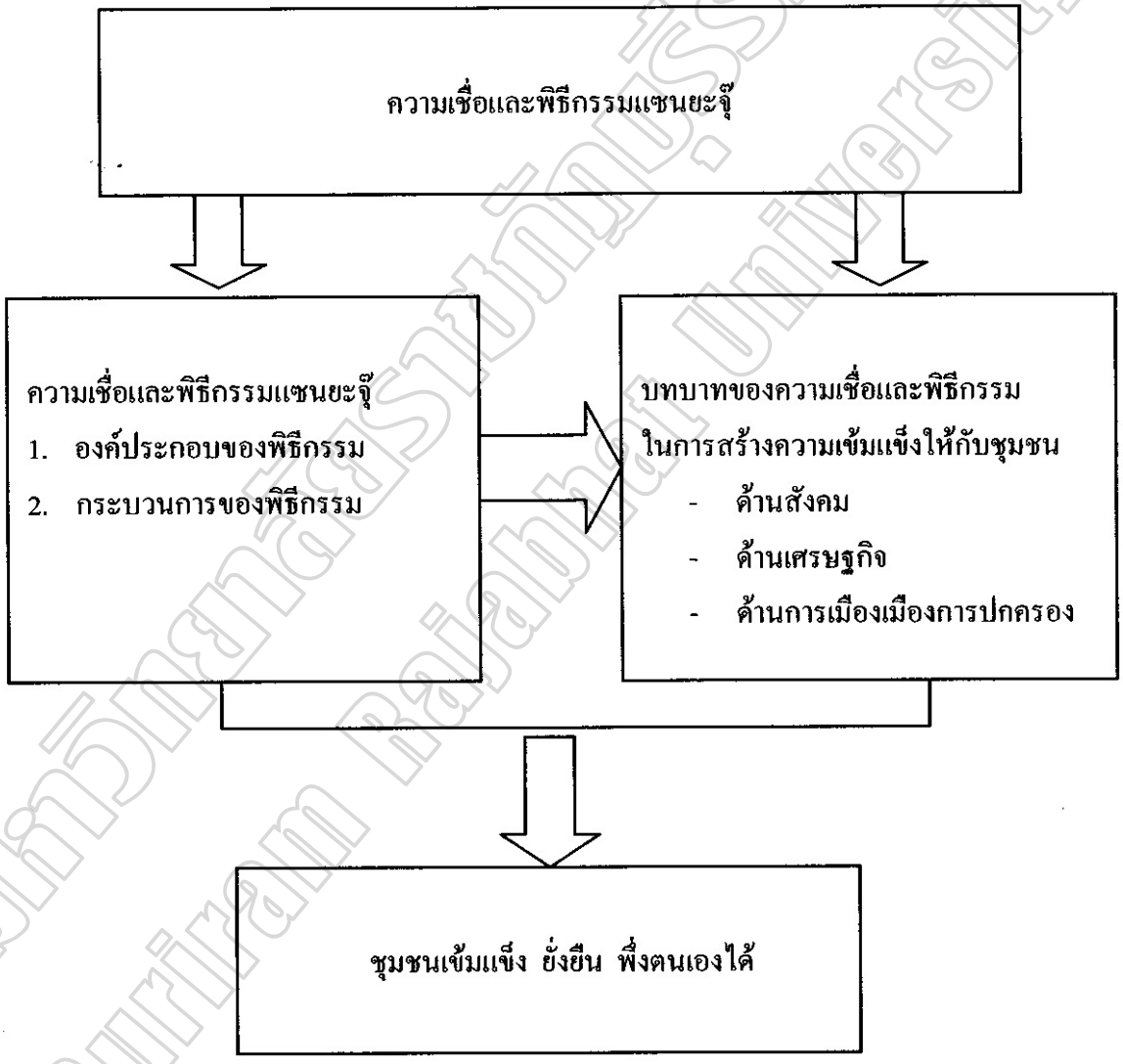

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ Buriram Rajabhat University